

усіх педології завдала сумнозвісна постанова, яка на довгі десятиліття позбавила дитину психологічної підтримки в навчально-виховному процесі – “Про педологічні перекирення в системі Наркомпросів” [1]. Нового рівня розвитку ця служба набула в 50-х роках ХХ століття уже більше в руслі вікової та спеціальної психології, а також із переходом на навчання з шести років. Наприкінці 80-х років ХХ століття відроджуються дослідження педологічного спаду.

Висновки... Сьогодні психологічна служба як наступниця педології є одним з пріоритетних напрямків використання педолого-психологічних знань у практиці навчально-виховного процесу. Діяльність даної служби є одним із вирішальних чинників гуманізації відносин у суспільстві, оскільки ґрунтується виключно на індивідуальному підході до особистості людини.

Психологічна служба освіти – це інтегральне явище, що представляє собою єдність чотирьох складових – наукового, прикладного, практичного та організаційного. Психологічна служба освіти діє у системі освіти для підвищення ефективності навчально-виховного процесу, своєчасного виявлення труднощів, проблем та умов індивідуального розвитку особистості, корекції міжособистісних відносин усіх учасників педагогічного процесу, профілактики відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці. Вона є системою, що спрямована передусім на індивідуальну роботу з людиною з метою максимального виявлення її творчих здібностей та умов розвитку, формування здорового способу життя, подолання кризових життєвих ситуацій тощо.

Література

1. Бернштейн М.С. Вопросы методологии на первом Всесоюзном педологическом съезде // На путях к новой школе. – 1928. – №1. С.18-21.
2. Выготский Л.С. Педология и психотехника // Психотехника и психофизиология труда. – 1931 – № 2-3. – С.173-177.
3. Луначарский А.В. О воспитании и образовании. – М.: Просвещение, 1976.
4. Постановление коллегии Наркомпроса “О состоянии и задачах педологической работы” от 7 мая 1833 г. // Бюллетень Народного комиссариата по просвещению РСФСР. – 1933.-№13. – С.23-26.
5. Постановление ЦК ВКП (б) от 4 июля 1936 г. “О педологических извращениях в системе наркомпросов” // Народное образование в СССР: Сб. документов. – М., С.3-8.

Анотація

Стаття присвячена питанню психологічного супроводу вчителя – педолога у вітчизняній школі та роботі педологічної служби України в першій половині ХХ століття.

Аннотация

Статья посвящается вопросу психологического сопровождения учителя – педолога, а также работе педологической службы Украины первой половины ХХ века.

Подано до редакції 16.02.2008.

© 2008

Малежик Ю.М.

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ХУДОЖНИКІВ-ПЕДАГОГІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛІ (друга половина ХХ століття)

Постановка проблеми у загальному вигляді... Серед багатьох проблем сучасної педагогіки проблема художньої освіти посідає одне з провідних та визначних місць. На наш погляд, цю проблему не можна вважати тимчасовим явищем або випадковістю хоча б тому, що вона виникла ще за часів дореволюційної школи минулого століття, і вже більше ста років є предметом постійних пошуків, вивчення та удосконалення багатьох педагогів, психологів, методистів та вихователів.

Неабияке місце в системі становлення та розвитку художньої освіти належить вихованню та навчанню майбутнього вчителя – насамперед теоретично та методично озброєного з усіх проблем викладання образотворчого мистецтва, та обов'язково – творчо обдарованого, такого який вміє поєднувати і застосовувати свої теоретичні знання з урахуванням не лише власних здобутків, а й передового педагогічного досвіду вчителів, художників-педагогів, художників, методистів, мистецтвознавців та ін., що творчо підходили до викладання образотворчого мистецтва в школі та в позакласній і позашкільній освіті.

Ознайомлення з основними проблемами в галузі художньої освіти, з педагогічними теоріями та навчально-виховною практикою країни в період другої половини ХХ ст., дозволяє виявити прогресивні явища та нововведення, визначити шляхи розвитку актуальних задач, поставлених перед школою в наш час. У зв'язку з цим наукові здобутки та напрацювання багатьох педагогів-науковців являють собою значну методологічну базу для формування і розвитку майбутнього педагога-професіонала без втрати творчого аспекту особистості.

Проблема творчих якостей особистості майбутніх вчителів розглядається у роботах: філософів (Є.Я.Басін, М.О.Бердяєв, Д.І.Говорун), психологів (Д.Б.Богоявленська, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, О.Л.Галін, В.С.Кузін, А.Маслоу, Я.А.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн, Н.Ф.Тализіна, Б.М.Теплов), педагогів (Є.А.Антонович, В.Г.Бутенко, І.А.Зязюн, Б.Т.Ліхачов, С.Г.Мельничук, Б.М.Неменський, О.П.Рудницька) та мистецтвознавців (В.Р.Аронов, М.М.Волков, О.А.Тарасенко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз наукової літератури з означеної проблеми свідчить, що вчені досліджували різні аспекти історії формування творчих якостей викладача образотворчого мистецтва, однак період що другої половини ХХ століття майже не висвітлений у працях та дослідженнях сучасних науковців та дослідників і має, здебільшого, регіональний характер. Так, наприклад, В.В.Ворожбіт у своєму дослідженні: "Теорія та практика навчання образотворчого мистецтва учнів початкових шкіл Слобожанщини (кінець ХІХ – початок ХХ століття)" звернула увагу насамперед на навчання образотворчому мистецтву учнів молодших класів у зазначеному регіоні.

Проблемам художньої творчої діяльності учителів образотворчого мистецтва присвячено ряд дисертаційних досліджень (Л.К.Білий, Г.В.Карась, Я.С.Колибаб'юк, В.С.Маслов, В.В.Пабат, В.В.Тушева, В.С.Чорнобай). Значне загальнонаукове та теоретичне значення для нашого дослідження мають праці з проблем історії вітчизняної педагогіки (В.Гомоннай, М.Євтух, В.Кравець, Б.Ступарик, О.Сухомлинська), естетичного виховання молоді (Є.Антонович, В.Бутенко, С.Мельничук, Г.Шевченко), сучасної художньої освіти (Е.Мисько, А.Бокотей, А.Чебикін) та ін.

Вивчення літератури з вище зазначеної проблеми сучасними дослідниками показав, що дана галузь історії розвитку методики творчого викладання образотворчого мистецтва в школах України (другої половини ХХ століття), ще досі малодослідженим, не розкрито питання художньої творчої діяльності художників-педагогів як засобу естетичного виховання школярів у другій половині ХХ ст., не вивчено його особливості у пострадянський час.

Результати вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури дозволив зробити висновок, що в результаті численних досліджень накопичено позитивний досвід, однак у його змісті немає повної відповіді на питання щодо історії професійного, творчого розвитку педагога у зазначений період. Актуальним та невирішеним є питання вивчення досвіду роботи вчителів образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі України другої половини ХХ століття, сутність якої складає протиріччя між потребою суспільства у творчій особистості вчителя, необхідністю вдосконалення його професійної художньо-педагогічної діяльності та недостатніми теоретичними і методичними механізмами розвитку професійних умінь.

Формулювання цілей статті... Виходячи з цього ми поставили за мету нашої статті висвітлити взаємозв'язки та взаємозалежності щодо формування нових знань, вмінь та навичок, на основі вивчення й узагальнення досвіду вчителів образотворчого мистецтва, художників-педагогів, мистецтвознавців, які творчо підходили до реалізації цілей та вимог держави у галузі шкільної художньої освіти періоду другої половини ХХ століття. Вивчення й узагальнення передового досвіду, використання найбільш прогресивних ідей і напрямків художньої освіти минулого століття може бути використаним у навчально-виховному процесі в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження... Науковці підкреслювали, що виконати професійні завдання на високому рівні зможе лише учитель, який має належний рівень підготовки і сформований досвід такої діяльності, саме це мав на увазі психолог В.С.Кузін, стверджуючи: "Майстерність в образотворчому мистецтві означає повною мірою володіння зображувальною технікою, тобто найвищий ступінь володіння графічними і живописними вміннями; тільки за цієї умови можливе створення досконалого твору мистецтва" [3, с.4].

Науковець В.Ф.Орлов зазначає, що: "...чим більше творчої свободи в діях учителя, тим ширше коло фантазій і творчих самостійних пошуків у його учнів. Співпраця з педагогом, що постійно перебуває у стані пошуку нових рішень і досягається в художній і педагогічній діяльності, стає, безумовно, зразком для наслідування у творчому самовдосконаленні й художньо-естетичному саморозвиткові" [5, с.11-12].

У деяких дослідженнях цього періоду відзначається, що багаторічне існування "соціалістичного реалізму" у радянському образотворчому мистецтві у післявоєнному періоді з 1945 року, докорінним чином вплинуло на формування навчальних програм з образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі. У цей період глибоко укорінилася думка про те, що школа повинна озброювати учня певним набором знань, умінь та навичок суто виконавчого характеру та деяку уяву про світові та вітчизняні культурні цінності, твори видатних митців тощо. Творча ж робота проводилася здебільшого, поза стінами школи у спеціалізованих навчальних закладах, куди діти йдуть охоче, адже там заняття проводилися більш розкуто, в атмосфері взаємоповаги і взаєморозуміння, яка спонукала до активного і поглибленого вивчення предмету та якнайповніше сприяла вияву здібностей і талантів учнів.

При визначенні змісту творчої роботи учнів на уроках образотворчого мистецтва, окресленні її завдання та зв'язок з кінцевою метою навчання, автори програм визначали методи і засоби організації творчої роботи, ставили питання про необхідність формування позитивної мотивації, визначали зміст вироблення умінь та навичок. Слід підкреслити, що у визначений нами період тривалий час натурне малювання було провідним видом навчальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва, а метою навчання, за словами Є.І.Ігнатієва – наближення творчої роботи до елементарних основ грамотного реалістичного зображення [1, с.10].

Аналіз програм з образотворчого мистецтва і практика загальноосвітньої школи цього періоду свідчать, що ототожнення дитячого малювання з творчою роботою призвело до формалістичного підходу у процесі її

організації, а відтак вимога до творчих здібностей особистості вчителя відповідно значною мірою знизилась і в кінцевому результаті стали цілком формальними.

Вважаємо, що цінним внеском у розробку методів організації дитячої творчості на уроках образотворчого мистецтва є праці А.В.Бакушинського, у яких він відстоював думку, що педагогічний вплив і розвиток виховання індивідуальних творчих здібностей дитини знаходяться у певній взаємозалежності, тому форми і методи творчої роботи не можуть нав'язуватись ззовні, а повинні виходити з внутрішнього світу та вікових особливостей дитини.

Ідея підпорядкованості творчої роботи молодших школярів умовам життєдіяльності дитини знайшла свою подальшу теоретичну і експериментальну розробку у працях Є.І.Ігнатієва, В.Й.Кіреєнка, Н.П.Сакуліної та ін. На їх загальну думку творча робота молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є діяльність, в результаті якої дитина створює щось нове з точки зору індивідуального розвитку на основі взаємодії між учителем та учнем, що підвищило планку вимог до професійних якостей вчителя. У працях цих авторів визначилась залежність цієї діяльності від принципів соціалістичного реалізму в мистецтві, яка зумовила основну мету навчання. "Весь процес навчання малюванню слід розглядати..., як процес поступового наближення до досконалого відображення основних характерних особливостей зображуваних предметів. Реалістичний рисунок – відображення нашого життя в його найбільш характерних рисах, відповідно, і є кінцева мета навчання малюванню в школі" [1, с.8].

Одночасно в 40-х – 50-х рр. минулого століття продовжувалося удосконалення програм за результатами наукових досліджень щодо методів та прийомів творчої активності дітей у різних видах образотворчої діяльності, зокрема така дослідницька робота проводилася: під керівництвом науковця Є.А.Фльоріної; співробітниками Інституту теорії та історії педагогіки АПН колишнього союзу під керівництвом Н.П.Сакуліної; співробітниками Інституту художнього виховання; викладачами кафедр педагогічних інститутів.

Поряд з іншими питаннями, дослідження були спрямовані на розробку необхідності формування творчих якостей вчителя-професіонала та теоретичних основ уроку щодо творчої діяльності школярів, з урахуванням виховних особливостей самого процесу навчання образотворчого мистецтва.

У програмах і методичних посібниках 50-х років ХХ століття особлива увага приділялась питанням побудови малюнка, передачі пропорцій і перспективи у певній послідовності, що розглядалось як грамотність зображення окремих предметів або груп, а малювання з натури – до повторення учнями запропонованих їм схем зображення, що на думку деяких науковців і творчо працюючих учителів, така схема гальмувала розвиток індивідуальності в образотворчій діяльності учня.

У зазначений період розроблявся та уточнювався зміст навчання образотворчої діяльності, завдання художнього виховання та освіти для учнів загальноосвітніх шкіл, вимоги до художнього матеріалу для дітей, методи розвитку художньо-творчих здібностей. Це були колективні дослідження науковців у різних галузях художнього виховання із залученням педагогів-практиків. Наприклад, у проведеному дослідженні Н.П.Сакуліної, розкрито роль спостереження в розвитку дитячої творчості, уточнено положення про зв'язок дитячого малювання з дійсністю, розкрито методи керівництва спостереженнями у зв'язку з образотворчою діяльністю.

На зламі 50–60-х рр. у теорії і практиці педагогіки значне місце відводилося дослідженню різних методів та прийомів у навчанні малюванню, розвитку художнього сприйняття та творчих здібностей дітей шкільного та дошкільного віку, вони проводилися під керівництвом Н.П.Сакуліної. Також, слід звернути увагу на те, що ще у 1939 р. науковець Є.А.Фльоріна досліджувала питання програми та методів навчання дітей малюванню, пов'язуючи їх безпосередньо з розвитком дитячої творчості. У 1943 р. вона вперше розробила систему ігрових вправ та прийомів навчання малюванню, які в подальшому розроблялися А.А.Волковою, а потім науковцем Т.Г.Казаковою, яка створила цілу систему навчання дошкільнят і молодших школярів образотворчому мистецтву та об'єднала кожне заняття з ігровим образом.

Дослідники Г.Лабунська, Н.Назаревська, Е.Рожкова, визнаючи можливість педагогічного втручання дорослого в образотворчий процес молодшого школяра, вважають, що "навчання малюванню варто розуміти не стільки як засвоєння учнями якогось вузького кола знань і умінь, скільки як розвиток сприйняття дитини". Оволодіння лише грамотністю, на їхню думку, знижує можливість творчої роботи учнів над зображенням [4].

З початку 60-х років акцент з вузького розуміння грамоти зображення переноситься на необхідність естетичного виховання, на розвиток творчих здібностей учнів, розуміння суті навчального предмета стало розглядатися значно ширше. "Малювання", як навчальний предмет було перейменоване в "образотворче мистецтво". У зв'язку з цим, перед вчителем, головним завданням стає організація навчального процесу таким чином, щоб максимально зацікавити дітей до творчості, здатності повірити в свої сили і можливості і при цьому не відступати від виховної мети образотворчого мистецтва.

1970 р. став переломним у відношенні до художнього виховання школярів. Почався період вирішення багатьох проблем на практиці. Першим кроком було створення при Президії академії педагогічних наук колишнього Союзу, Проблемної ради з естетичного виховання. У творчих спілках художників організовано комісії

з естетичного виховання. У багатьох художніх вузах відкрито педагогічні факультети для підготовки вчителів-спеціалістів з образотворчого мистецтва.

Одним із важливих завдань, що ставились при вивченні образотворчого мистецтва у цей період визначалась необхідність сприяння розвитку в дітей творчих здібностей.

У країні широко розгорнулися експериментальні дослідження щодо визначення освітньо-виховних розвивальних завдань навчального предмета. Значну роботу з вивчення питань розвитку творчих здібностей учнів проводилися НДІ художнього виховання АПН Колишнього Союзу, значний досвід нагромадили вчителі-ентузіасти. Їхню увагу, зокрема, привертало питання, пов'язані з навчанням дітей різноманітних технік зображення, з розвитком багатогранності зображувальних прийомів, з освоєнням різних матеріалів.

Науковець НДІХВ В.Колокольніков у своєму дослідженні, присвяченому особливостям розвитку художньої творчості школярів, виділяє в образотворчій діяльності репродуктивну і творчу сторони, першу з них автор називає "образотворчою грамотою", але одночасно зазначає, що та й інша залежать від розвитку здібностей, при цьому робить акцент на необхідності вироблення умінь і навичок грамотного використання засобів образотворчого мистецтва і відповідну підготовку вчителя образотворчого мистецтва.

Науковець І.П.Глинська у методичному посібнику з методики викладання образотворчого мистецтва: "Образотворче мистецтво. Методика навчання в 1–3 кл." (1978 р.), подає матеріал з власного досвіду роботи щодо методики викладання образотворчого мистецтва в школі, зокрема розкриває нові ефективні прийоми роботи, що сприяють на її думку підвищенню загального рівня художньої освіти. Авторка розглядає систему вправ з образотворчого мистецтва, наводить короткі відомості з теорії мистецтва. Цікавим є те, що І.П.Глинська пропонує поєднання уроків образотворчого мистецтва з уроками музики, природознавства, мови, літератури тощо. Як бачимо у її порадах розглядається проблема використання міжпредметних зв'язків та можливість проведення інтегрованих уроків. Автор творчо підходить до реалізації практичних завдань учнями з певної теми за допомогою різноманітних технік та засобів образотворчого мистецтва, ці та інші питання розглядає І.П.Глинська розглядає безпосередньо у розглянутому посібникові.

В цей час проводиться широка експериментальна робота значною кількістю колективів з питань вдосконалення й зміни орієнтації всієї системи викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі, і зокрема навчання малюнку. Ці колективи шукають найбільш прийнятне науково обґрунтоване рішення проблеми. Тут варто згадати колектив учителів малювання, що вів експериментальну роботу в школах під керівництвом відомого художника, педагога – Б.М.Неменського, колектив працівників НДІХВ АПН під керівництвом кандидата педагогічних наук Б.П.Юсова; колектив співробітників НДІ педагогіки України, шкіл Міністерства освіти, під керівництвом доктора педагогічних наук, професора В.С.Кузіна.

Уроки малювання в загальноосвітній школі другої половини ХХ століття, не рідко на практиці, зводилися до дуже вузьких задач: не скільки прищепити любов до мистецтва, розвинути художнє мислення, а просто навчити грамоті перспективного і об'ємного малювання. На нашу думку такий підхід до вирішення задач часто "вбиває", губить інтерес до радості, захоплення та бажання до творчості. У зв'язку з цим, В.А.Сухомлинський відмічав, що першочергове завдання школи, полягає в тому, щоб відкрити у кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчого, інтелектуально повнокровної праці. "Розпізнати, виявити, розкрити, виплекати, випестувати в кожному учні його неповторний-індивідуальний талант – означає підняти особистість на високий рівень розквіту людської гідності" [8, с.102].

А це означає, що без творчого ентузіазму вчителя процес розвитку здібностей школярів унеможливується. Зараз загальноновизнаним є те, що педагогічна діяльність за своєю природою є творчою. Цю якість виділяють вчені, педагоги, психологи. Зокрема, А.В.Луначарський стверджував, що вчитель не лише повинен добре знати те, що він викладає, але й повинен ще й прекрасно знати, як це викладати.

А науковець у галузі образотворчого мистецтва Н.Н.Ростовцев писав, що багатьом художникам здається, що для успішної педагогічної роботи цілком достатньо добре знати свій предмет та бути майстром своєї справи, а все інше прийде саме по собі, однак історія, життя і практика доводять, що на справі це не так. На його думку, досить часто, майстерність художника може послужити не позитивну, а іноді й негативну службу. Автор вважає, що ніяка художня майстерність не врятує, бо учню перш за все потрібні знання, пояснення та роз'яснення, а не демонстрація власних здібностей педагога та його вмінь [6, с.6-7].

Навчання та творчість – два невід'ємних процеси у формуванні особистості художника-педагога. У руслі вирішення цих питань науковець Д.Н.Кардовський, щодо навчання та виховання майбутніх художників-педагогів, підкреслював, що насамперед треба звернути увагу на дві роботи що проводяться одночасно: по-перше, на школу, яка дає навчання, а по-друге, на виховання художника, на розвиток творчих сил учня у зв'язку з його творчими нахилами.

У рекомендаціях В.С.Кузіна в книзі "Начерки і замальовки: Посібник для викладачів" (1981 р.), автор пропонує вчителям образотворчого мистецтва загальноосвітніх шкіл не обмежуватись стандартними завданнями у шкільних програмах з образотворчого мистецтва, а творчо та теоретично обґрунтовано підходити до вирішення питань викладання предмету в школі. Він пропонує застосовувати як пропедевтичний матеріал, що передую

вивченню образотворчої грамоти, навчити дітей навичкам малювання швидких начерків та замальовок. На прикладі аналізу начерків і замальовок видатних художників минулого та сучасності, автор обґрунтовує найбільш характерні та типові методи виконання швидких малюнків, розкриває психологічні механізми швидкого малювання. Цікавим є те, що у посібнику, детально методично описано та наочно ілюстровано принципи та прийоми виконання замальовок та начерків різних об'єктів та явищ (предмети побуту, овочі, фрукти, тварини, фігури людей і т.п.). У зазначених методичних рекомендаціях В.С.Кузін робить узагальнення відносно викладеного матеріалу, що "Використовуючи матеріал даної книги у відповідності з вимогами навчальної програми, вчитель при творчому підході до процесу викладання досягне високих результатів в естетичному вихованні та художній освіті сучасних школярів" [2, с.159].

Слід зазначити, що у той же час, зміст посібника був органічно пов'язаний з діючою на той час програмою з образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі. Цілком зрозуміло, що дане видання було значним внеском у методиці викладання малювання в школі та надавало допомогу вчителю творчо та методично вірно будувати навчально-виховний процес з образотворчого мистецтва. Автор звертає увагу на організацію позакласних та позашкільних занять (гуртки, факультативи, дитячі та художні школи, ізостудії при Будинках піонерів і т.д.) – де робота над накидками і замальовками розглядається як важливий засіб прищеплення любові учнів до мистецтва, розвиток художніх здібностей, виховання його естетичних почуттів тощо.

Висновки... Таким чином, у статті розглянуті й визначені деякі етапи розвитку методики творчого викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі у другій половині ХХ століття. Охарактеризовано окремі методи і форми навчання, що пропонували і застосовували на практиці провідні художники-педагоги, науковці. Визначено основні тенденції їхнього розвитку.

На нашу думку найбільш цінними з точки зору творчого підходу до викладання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі є такі напрямки:

- ідея підпорядкованості творчої роботи школярів умовам життєдіяльності дитини, її індивідуального розвитку у взаємодії з учителем;
- роль спостереження в розвитку дитячої творчості, розкрито методи керівництва спостереженнями, у зв'язку з образотворчою діяльністю школяра;
- дослідження в галузі більш широкого застосування методів та прийомів, урізноманітнення технік зображення, освоєння нових матеріалів, спрямованих на розвиток сприйняття учня;
- використання пропедевтичних прийомів та засобів навчання малюванню – швидких малюнків і замальовок, що сприяють розвитку художніх здібностей та творчих ідей;
- застосування міжпредметних зв'язків у проведенні інтегрованих і нестандартних уроків з образотворчого мистецтва;
- виокремлення позакласної і позашкільної роботи в спеціалізованих навчальних закладах, де учні мали можливість більш детально та творчо вивчати образотворче мистецтво, розвивати і удосконалювати свої здібності й таланти.

Вивчення та аналіз досвіду викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі цього періоду, а також науково-методичних досліджень, виокремлення провідних актуальних ідей щодо творчого підходу до викладання образотворчого мистецтва, можуть бути значним підґрунтям для подальшого розвитку і вдосконаленню шкільної художньої освіти та реалізації сучасних вимог щодо вчителя-професіонала.

Подальші дослідження планується спрямувати на більш детальне вивчення та аналіз історії розвитку методики викладання та навчання в галузі мистецької освіти другої половини ХХ століття.

Література

1. Игнатъев Е.И. Вопросы психологического анализа процесса рисования. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1954. – 190 с.
2. Кузин В.С. Наброски и зарисовки: Пособие для учителей. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 160с.
3. Кузин В.С. Психология: Учебник. / Под. ред. Б.Ф.Ломова.– 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. школа, 1982. – 256 с.
4. Лабунская Г.В., Рожкова Е.Е., Назаревская Г.Н. К вопросу о методах обучения рисованию в начальной школе. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1953.
5. Орлов В.Ф. Мистецтво і педагогічні технології // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С.11-12.
6. Ростовцев Н.Н. Очерки по истории методов преподавания рисунка. – М.: Изобраз. Искусство, 1983. – С.6-7.
7. Ружицкий В.А. Экспериментальная модель развития профессиональных умений учителя образотворческого мистецтва // Педагогичні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Випуск 9: Збірник наукових праць /Ред. кол. Н.Ф.Федорова та ін. – К: Інститут реклами, 2005, – С. 175-181.
8. Сухомлинський В.А. Избранные произведения: В 5 т., Т.5. – Киев, 1980.

Анотація

У статті розглядаються окремі аспекти проблеми методики творчого викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі у другій половині ХХ століття.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Х.Д.АЛЧЕВСЬКОЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Найбільш динамічний етап розвитку школи і педагогіки в Україні припав на другу половину XIX сторіччя – епоху важливих соціальних реформ, спричинених, перш за все, відміною кріпосної залежності селянства. Це був час продукування та розквіту ідей демократичної педагогіки, представники якої зробили вагомий внесок у розвиток світової педагогічної думки. У ці роки суспільного підйому до розробки актуальних питань педагогічної теорії та реалізації висунутих ідей у просвітницько-педагогічній діяльності звертається багато видатних педагогів: К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой, М.О.Корф, М.Ф.Бунаков, С.О.Рачинський, М.Г.Чернишевський, В.П.Вахтеров, М.О.Добролюбов, М.І.Пирогов, І.І.Паульсен, С.І.Миропольський, О.М.Острогорський, К.П.Яновський, П.Д.Юркевич, М.О.Бобровников, М.І.Киреев та ін.

Прогресивна громадськість України відчувала життєву необхідність у створенні позашкільних навчальних закладів для освіти дорослого населення. Такими стали недільні школи, ключовою метою яких було “спрямувати знання учня по вірному шляху, задовольнити його прагнення до духовного розвитку, збудити в ньому допитливість, дати схему послідовного здобуття знання, вказати, з чим саме з широкої сфери знання він повинен ознайомитися перш за все і в якій послідовності, і тим самим привчити його надалі самостійно користуватися засобами самоосвіти...” [5, с.110].

Недільні школи другої половини XIX – початку XX ст. стали місцем апробації, запровадження та популяризації нових педагогічних ідей, принципів, методів, прийомів, організаційних форм навчально-виховного процесу. Поряд із застосуванням новітніх теоретичних основ освіти, вироблених прогресивними педагогами тогочасності, учасники недільного руху і самі працювали над розвитком методики викладання багатьох навчальних дисциплін, удосконаленням методології навчання і виховання, підвищенням кваліфікації учителів і т.п. [3, с.143].

У 1862 році була відкрита Харківська недільна жіноча школа, яка, завдяки своєму незмінному керівнику Х.Д.Алчевській, проіснувала протягом майже 60 років і стала визнаним організаційно-методичним центром недільних шкіл не тільки України, а й усієї Росії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми...

Суспільна значущість Харківської недільної жіночої школи Х.Д.Алчевської визнавалася багатьма видатними представниками народної освіти та громадськими діячами як того часу, так і сучасності. Серед них Я.В.Абрамов, В.П.Вахтьоров, Г.І.Успенський, Л.М.Толстой, І.С.Тургенєв, Ф.М.Достоевський, М.О.Корф, С.І.Миропольський, М.І.Павлик, І.Я.Франко, М.М.Бекетов, Д.І.Багалій, Н.Я.Фридьєва, О.Р.Мазуркевич, Є.О.Вахтьорова, М.І.Мухін та ін.

На основі узагальнення матеріалів з історії становлення та розвитку Харківської жіночої недільної школи та аналізу архівних матеріалів охарактеризуємо основні напрямки науково-педагогічної діяльності Х.Д.Алчевської, що і становить **мету статті**.

Цілісна система науково-педагогічної діяльності Х.Д.Алчевської включала в себе наступні напрямки:

1. Власна науково-дослідницька робота Х.Д.Алчевської, яка полягала у розробці дидактико-методичних засад освіти дорослих у недільних школах, а також у популяризації справи недільних шкіл та сприянні школам, що відкривалися, а саме:

- ініціювання та співорганізаторство освітянських виставок, у рамках яких проводилася нею презентація результатів роботи школи;
- формування та розсилка комплектів методичних матеріалів та порад, що стосувалися відкриття нових недільних шкіл;
- висвітлення набутого Харківською недільною школою педагогічного досвіду, ефективних методів навчання, програм викладання у власних працях, щоденниках, листах, періодичних виданнях тощо;
- започаткування та ведення у журналі “Русская школа” рубрики “Хроніка недільних шкіл”;

2. Організаційно-методичне керівництво педагогічним колективом Харківської недільної жіночої школи;

3. Організація та вдосконалення навчального процесу шляхом спрямування науково-педагогічної роботи на розробку навчально-методичного забезпечення освітнього процесу недільних шкіл, підсумком чого стало:

- розроблення та апробування оригінальних методик навчання дорослих та програм по всіх предметах навчання;
- організація бібліотеки, діяльність якої здійснювалася на науково-педагогічних засадах;